

Б.Лепкий в громадському і культурному житті України кінця ХІХ – першої половини ХХ століття

УДК 947.477

Н. І. Білик, доцент (м. Тернопіль)

Публіцистика Богдана Лепкого як історичний документ

У статті на основі архівних джерел та друкованих матеріалів досліджено публіцистичну спадщину Богдана Лепкого. Розглянуто процес становлення та еволюції національно-патріотичних поглядів діяча. Встановлено місце Лепкого-публіциста, виховника, громадянина в історії України й української культури.

Ключові слова: Богдан Лепкий, публіцистика, документ, історія України.

Bohdan Lepkyi's publicistic works as historical documents

On the basis of the archives documents and published materials Bohdan Lepkyi's publicistic heritage has been investigated in the paper. The process of maturing and evolution of national and patriotic viewpoints of the figure have been analyzed. The place of Lepkyi, as a publicist, educator, citizen, in the history of Ukraine and Ukrainian culture has been determined.

Keywords: Bohdan Lepkyi, publicistic works, documents, history of Ukraine.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Серед подвижників національно-державного відродження України ХХ століття, творча спадщина яких набуває сьогодні особливого значення, вирізняється постать Богдана Лепкого. В історії української культури та громадсько-політичного життя Б. Лепкий займає одне з найвизначніших місць як письменник, вчений, критик, видавець, публіцист, промовець, декламатор, педагог, художник, мистецтвознавець, культурно-просвітній і громадсько-політичний діяч, внесок якого у справу піднесення національної свідомості українського народу може дорівнювати спадщині таких

представників доби модерного націотворення, як Михайло Грушевський чи Іван Франко.

Мета статті та її актуальність. Огляд літератури дає підстави стверджувати, що ще не достатньо розкрито всі грані таланту Богдана Лепкого, насамперед його доробок як публіциста. Окреслена духовна спадщина допомагає зрозуміти переломний період у новітній історії України, оскільки містить цінні коментарі про вагомні події в житті українського народу. Основним завданням статті є введення до наукового обігу чисельних публіцистичних творів митця, надрукованих на сторінках українських еміграційних часописів упродовж 1914–1925 рр. Актуальність дослідження теми не заперечують публікації автора статті [Білик 1999; Білик 2001; Білик 2013, ін.], упорядника «Вибраних творів» Богдана Лепкого в двох томах [Лепкий 2007, Т. 1; Лепкий 2011, Т. 2], що вийшли друком у видавництві «Смолоскип» (Київ).

Виклад основного матеріалу. Виховання нового національно свідомого покоління української еліти Богдан Лепкий вважав своїм першочерговим завданням. На його реалізацію була спрямована публіцистика митця, друкована на сторінках тогочасних українських періодичних видань, починаючи від кінця ХІХ століття. Але перед дослідником постає проблема: більшість галицьких часописів до 1914 р. збережено в українських архівах і бібліотеках, однак за цей період відсутня бібліографія статей Б. Лепкого, до того ж більшість із них опубліковано не під прізвищем автора. Сам митець в одному з листів до О. Барвінського зазначив щодо цього: «Посилаю статтю до “Руслана”¹. Коли надасться – прошу друкувати... Але друкувати прошу без підпису (підкреслення автора – Н.Б.), раз, з особистих причини, а, по-друге, тому, що годі мені, якомусь там

¹ «Руслан» – український щоденник, що виходив під керівництвом О. Барвінського та К. Студинського у Львові в 1897–1914 рр.; друкований орган Католицького Русько-Народного Союзу, що був перейменований у 1911 р. на Християнсько-суспільну партію, очолювану цими діячами.

гімназіальному вчителю в Кракові, дискутувати з цілим народом. Коли б я був посол, чи державник, чи що там, то воно виглядало б інакше, а так годі виставляти себе на сміх» [Лист Б. Лепкого 1910: 149–150].

Знайти першодруки Б. Лепкого нині можна за псевдонімами та криптонімами, яких митець мав понад тридцять. Серед найбільш уживаних у той період варто назвати «Б. Л.», «Богдан Л.», «Н. Л.», «Н. М.», «Ł. В.», «Федір Крегулецький», «Нестор Лендин», під ними письменник публікував і власні літературні твори. Так, під криптонімом «Б. Л.» він подав у «Літературно-науковому вістнику» статтю, присвячену новоствореному «Слов'янському клубу» у Кракові [Лепкий 1902: 178–180]. У ній йдеться про цілі літературно-наукового товариства з виразним панславистичним спрямуванням, активним членом якого був український діяч упродовж 1901–1907 рр. За підписом «Ł. В.» надруковано редаговані митцем рубрики «Руська хроніка» та «Огляд руської преси» на сторінках місячника «Świat Słowiański» («Слов'янський Світ»), пресового органу клубу від січня 1905 р. Від власним прізвиськом Богдан Лепкий опублікував у польськомовному виданні низку статей на культурно-просвітні та національно-політичні теми: «Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові», «З руських праць та заходів», «Переслідування української мови. Указ 1876 р.», «Руські відлуння з-за кордону», «Українське віче в Петербурзі», «Що робить Україна?», «Русини в Думі» (1905–1906), у яких ознайомив загал із значущими подіями по обидва боки Збруча, переконливо довів, що українці є нацією з великим інтелектуальним потенціалом [Білик 2001: 108–113]. Виступи в польській пресі засвідчують усвідомлення митцем своєї популяризаторської діяльності як національно-політичної місії, за що сучасники заслужено називали його «амбасадором українства» у світі.

У другому томі «Вибраних творів» Богдана Лепкого [Лепкий 2011 : 59–335] представлені статті, що постали завдяки активній співпраці публіциста з українськими еміграційними часописами впродовж 1914–1925 рр. Події

Першої світової війни, боротьба за українську незалежність сприяли утвердженню державницької позиції відомого представника галицької еліти, яка була чітко заявлена на сторінках тижневика «Вістник Союзу визволення України» (Відень, 1914–1918), друкованого органу Союзу визволення України (СВУ). У публіцистичних виступах митця «До Січових Стрільців», «1914–1915», «В перші роковини», підписаних його прізвищем та ім'ям, висвітлено тогочасні військові події, в їх контексті репрезентовано національно-політичні інтереси українства.

Так, звернення «До Січових Стрільців» було присвячене Українським січовим стрільцям (УСС), які проявили героїзм у запеклих боях за гору Маківка у травні 1915 р. Для Богдана Лепкого стрілецький чин завжди був джерелом надії та оптимізму, в легіоні УСС він бачив гідних спадкоємців галицьких князів і Війська Запорозького, з ним пов'язував мрії про соборну Україну. Тому з-під пера публіциста на адресу юнаків і дівчат, що становили основу військового формування галицьких українців, постали такі слова щирої подяки: «Ви погасаючу ватру предківської слави роз'ярили і роздмухали наново коштом власного життя. Гинули, щоб Вона не вмерла. Ви народові, що славу хотів за вигоду проміняти, мечем блиснули перед очі, щоб пригадав собі, яких батьків ми діти. Ви наш державний прапор, столочений копитами наїзника і оплюгавлений слиною перевертня, підняли з велелюдного шляху, випрали у власній крові, освятили жертвою і заткнули на шпильях ідеалу, щоб бачили його свої і чужі, далеко й далеко!» [Лепкий 2011: 61].

Січові стрільці, у трактуванні Б. Лепкого, виступили не лише «борцями за волю України», а й оборонцями європейської культури, її творцями в ХХ ст. Адже серед УСС було багато талановитої молоді, зокрема молодший брат митця Левко, відомий як автор музики до стрілецької пісні «Чуєш, брате мій», що написана на слова письменника.

Слід зазначити, що «Вістник Союзу визволення України» на той час мав постійних читачів серед українців у Відні, Берліні, Львові, Чернівцях, Стрию, окремі числа

тижневика поширювалися в Наддніпрянщині. Така популярність видання була результатом плідної співпраці редакції та численних співробітників, у т. ч. Богдана Лепкого.

У ч. 129 «Вістника Союзу визволення України» було репрезентовано нове видання під назвою «Пам'яткова книжка СВУ і календарь на 1917 рік» (Відень, 1917), куди ввійшли статті Б. Лепкого «На новім порозі» та «Кінець української волі». Поява цього видання була спрямована на реалізацію одного з найважливіших завдань СВУ – проведення серед українських військовополонених просвітньої роботи.

Статті Б. Лепкого були присвячені проблемам культурно-політичного відродження «українства» в контексті українсько-російських взаємин. На сторінках есе «На новім порозі» [Лепкий 2011: 77–81] публіцист подав своє бачення нового піднесення українського національного руху з початком Першої світової війни. В символічних образах «внуків Дажбога» він зобразив січових стрільців, які «вийшли до бою з поганим, темним Дивом» і «грізною хмарою» – уособленням російського царату. Українці, як пише митець, піднялися «у великий бій», щоб здобути волю, втрачену в період т. зв. Руїни.

Власне аналіз історичних подій після смерті гетьмана Б. Хмельницького постав у дописі Б. Лепкого «Кінець української волі» [Лепкий 2011: 82–91]. Автор охарактеризував діяльність очільника козацтва Івана Виговського. Його справу продовжив гетьман Іван Мазепа, котрий, за словами публіциста, «політичним розумом перейшов був усіх своїх попередників, завів на Україні лад». Але зрада козацьких полковників, що перейшли на бік російського царя, стала причиною поразки боротьби з Московією, й «справа незалежності України знову загирилася на довгі літа». Водночас автор нарису дав гостру оцінку антиукраїнської політики царату, спрямованої на те, «щоб ми (українці – Н. Б.) не тільки осібної держави не мали, але й народу окремого, українського не творили...». Услід за Т. Шевченком, Б. Лепкий бачив найбільшими ворогами

українства Петра I та Катерину II. Це автор підтвердив конкретними історичними фактами щодо переслідування українства, зокрема назвав нищення в 1775 р. його «твердині» – Запорозької Січі, уярмлення на Соловках кошового отамана П. Калнишевського. До могили «останнього вождя вільної України» Б. Лепкий закликав сучасників звернутися «в нинішню велику хвилину думками і душею», в козацькому завзятті шукати наснаги до боротьби за волю. Це звернення до історичної пам'яті народу, реабілітація гетьманів І. Виговського, І. Мазепи, П. Калнишевського, культивування духу боротьби сприяли утвердженню національної ідентичності українських військовополонених, серед яких у 1918 р. за активної участі СВУ було сформовано дві дивізії – сірожупанників і синьожупанників, що згодом брали участь у боротьбі за незалежність Української держави.

Упродовж 1919–1920 рр. Б. Лепкий працював у редакції газети «Шлях», що виходила заходом «Української військово-санітарної місії» в Зальцведелі. Головний редактор видання З. Кузеля зазначив у цьому контексті: «В “Шляху” лежить багато дрібної й невидної праці Б. Лепкого... Крім фейлетонів належить йому не одна передовиця й стаття, не одна критична замітка та не одна гадка, що ще й досі не втратила своєї вартості» [Кузеля 1933: 3]. Яскравим підтвердженням цих слів виступає складена ним бібліографія спадщини митця, де на часопис припадає 40 позицій: під письменство Б. Лепкого виділено 15 позицій, літературно-наукові праці й статті охоплюють – 25 [Кузеля З. 1924: 229–253]. Однак останні не вдалося віднайти в повному обсязі, до другого тому «Вибраних творів» ввійшло тільки шість публікацій. Із «передовиць», тобто виступів на першій сторінці видання, які друкували без прізвища автора, оприлюднена лише одна – «Без зневіри». Під псевдонімом «Н. Літинський» Б. Лепкий опублікував статті «Наші генії» та «Чужі слова», криптонім «Н. Л.» зазначено під репортажем «Франкфуртська “меса”» та першими частинами науково-популярної розвідки «Шевченко про мистецтво», тоді як

останню – четверту – частину праці підписано «Б.Л», ці ініціали автор подав і під нарисом «Наталія Кобринська».

Європейська культура, як духовна, так і матеріальна, була для Б. Лепкого зразком для наслідування. Захоплення у митця викликала подорож на Франкфуртську «месу», яку він описав у однойменному репортажі [Лепкий 2011: 92–102]. Повоєнне місто вразило співробітника «Шляху» здобутками «культурного, енергійного і роботящого» німецького народу. Оповідач, не приховуючи захоплення, описав усі артефакти (посуд, одяг, автомобілі, літаки, рільничі машини, друкарську техніку, книги) європейської культури того часу, щоб у читача виникло враження присутності на виставці.

Замислившись над долею Німеччини та України після Першої світової війни, публіцист у кінці статті прийшов до невтішних думок на рахунок української справи. В рецепції Б. Лепкого, німецький «дух, виснажений війною і голодом, прибитий тяжкими умовами мира, не падає, не гнеться, лише працює, шукає нових доріг, думає, творить» [Лепкий 2011: 101–102]. Тоді як українці, «народ здоровий, і не дурний», позбавлені упродовж століть власної держави, замкнені «братами-опікунами» у вузькі рамки «рала, грабель і лопати», змушені у ХХ ст. зі зброєю в руках доводити «культурному світові» своє право на самостійність. Б. Лепкий звертає погляд у Східну Європу, де «від Сяну по Дон йде безупинний бій за нашу долю й волю», й закликає всіх свідомих українців «випрямити спину, засукати рукави, протерти очі та з новими силами в м'язах і з новою охотою в душі доганяти других, щасливіших народів на шляху культури й цивілізації» [Лепкий 2011: 102].

У контексті культурологічної концепції Б. Лепкого варто виділити статтю «Наші генії» про духовні здобутки української еліти. На закид ворогів про «культурну неспосібність» українства публіцист зазначив: «Історія українського народу дає незбитий доказ, що ми народ не тільки спосібний переймати здобутки культури й цивілізації, але й народ творчий» [Лепкий 2011: 120]. У статті показовим є підбір імен, котрі, на погляд митця, прославили українство у

світі, зокрема до «наших геніїв» віднесено козацьких гетьманів Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, Д. Дорошенка, І. Мазепу. Сама ж публікація присвячена геніальному композиторові церковної музики Д. Бортнянському, котрий, переїхавши на навчання до Петербурга, «привіз у душі музику: українську народну пісню». Коротко окресливши біографію митця, Б. Лепкий зупинився на творчості композитора, «яка ще й нині зворушує глибоко не тільки нас, українців, але й чужинців» [Лепкий 2011: 124].

На сторінках «Шляху» опубліковано культурологічну розвідку Б. Лепкого «Шевченко про мистецтво» [Лепкий 2011: 424–440], котру 1920 р. було перевидано в Зальцведелі з метою поширення серед полонених. У науково-популярній студії вчений заперечив помилкові погляди професора Хв. Корша щодо освіти Кобзаря. Т. Шевченко, стверджує Б. Лепкий, не «неук», яким змальовували його противники українства, а блискучий, освічений європеєць, що захоплював і неписьменних селян, і витончених аристократів та в усіх збуджував приспані патріотичні почуття. До такого висновку мав прийти кожен, вважає Б. Лепкий, хто критично прочитав «всі (але то – всі!) твори» Кобзаря, його листи й спогади сучасників. Як доказ учений навів низку цитат про малярство, поезію, релігію, філософію з оповідань, щоденникових записів та епістолярію Т. Шевченка, підкресливши широку сферу зацікавлень Кобзаря. Зі студії читач довідався про Шевченкове захоплення грецьким мистецтвом, здобутками візантійської та ренесансної культури, неприйняття ним німецького малярства й «суздальщини» та «казьонщини», «яке путало крила» людського духу. Таким чином, шевченкознавець хотів наблизити постать Кобзаря до сучасників, подолати «вічну трагедію непорозуміння між артистами й оточенням» [Лепкий 2011: 440].

Просвітницька ідея домінувала й у студії Б. Лепкого «Чужі слова», де подано тлумачення таких понять, як «абсолютизм», «анархія», «аристократія», що в майбутньому мали стати основою словника. У контексті культурологічної

проблематики виступає пояснення Лепким генези такого явища, як «аристократ духу – це люди, що вірять в духовий інтелектуальний поступ» [Лепкий 2011: 110]. Наголосивши на потребі демократизації суспільства, публіцист підкреслив роль особи в історії.

У 1920 р. «Українська громада» Берліна заснувала пресовий орган української еміграції «Нове слово», згодом його назву змінено на «Українське слово» (1921–1923). Як член редакції, Б. Лепкий активно співпрацював із виданням, що обстоювало «ідею незалежності і суверенності Української Держави і Гетьманство як найбільш відповідну форму державного устрою України» [Оповістка 1921 : 4]. В бібліографії спадщини митця, складеній З. Кузелею, статті Б. Лепкого за цей період займають більше шістдесят позицій. Ці публікації були живим відгуком автора на суспільно-політичні події в Галичині та на «великій Україні», водночас вони віддзеркалювали патріотичні прагнення української еміграції.

Б. Лепкий був широко обізнаний з трагічними подіями 1920 р. в Україні, про що свідчить стаття «Ще в справі установчих зборів» [Лепкий 2011: 132–134]. На часі стояла проблема майбутнього української держави, де панували руїна й анархія. Вихід із цього становища публіцист вбачав у негайному скликанні установчих зборів. Діяч звернувся до тих, хто прагнув збудувати «новий» устрій, але не питаючи думки народу, яким той його бачить: «Хоч би ти почіпив на себе найчервонішу шапку, хоч би ти підібрав собі найпоступовіше ім'я, а все таки, коли за тобою нема установчих зборів, сейму чи парламенту, так ти самозванець, деспот, узурпатор і годі» [Лепкий 2011: 132].

Б. Лепкий підкреслив типові риси української ментальності, які необхідно враховувати в державотворчому процесі, а саме: індивідуалізм («...наш народ доволі великий індивідуаліст, це не якась фінсько-монгольська товпа, котра в крові своїй має послух і пошану для власті... народ наш не любить нікого слухати...»); традиціоналізм («В родинному, товариському й громадському житті український селянин

дуже пильно зберігає “звичай”...»); повага до громадських законів («...з нашої просвітньої праці, з життя товариств, спілок, артілів знаємо, що цей народ шанує устав, статут, ухвали своїх зібрань і т. п.»); звідси висновок автора, що український народ шануватиме закони парламенту; характер хлібороба («Аграрій, коли його наділ дає йому тільки достаточне удержання, хоче і потребує спокою і ладу, щоб спокійно сіяти й орати свою землю...») [Лепкий 2011: 133]. Від насильства український народ міг врятувати лише демократичний, на волі широких народних мас оснований, конституційний устрій – висновок, до котрого мав прийти читач.

У тому ж номері часопису «Нове слово» поміщено статтю «Іще одно розчарування» як відгук на повернення за кордон голови Директорії В. Винниченка. Автор дав критичну оцінку становищу, котре посідав голова українського уряду в Москві: більшовики наділили його «титулами й урядами, але на його питання, що він має робити, відповіли йому цинічно: “нічого”» [Лепкий 2011: 129]. На прикладах української історії Б. Лепкий довів, що така відповідь була «характеристична» для російської політики щодо наших очільників. Так українські гетьмани за часів «Малоросійської колегії» також «були ніби головами української держави», але все вирішувала «колегія». Звідси невтішний висновок публіциста: «Видно, з того часу донині в поглядах на українську справу російський дух не перемінився. Замість Петра, Катерини й Миколи сидить на престолі Троцький і Ленін, Раковський, в іншому вбранні, з іншими знаками влади, але в руках їх ця сама дротяна нагайка, скручена колись давно-давно на податливі спини “малоросів”» [Лепкий 2011: 129].

З боєм у серці визнав автор й іншу істину: «І тії “малороси” не змінилися», бо завжди серед них знаходяться такі, що проймаються духом «покори і терпіння» [Лепкий 2011: 129]. Події національно-визвольних змагань змусили Богдана Лепкого замислитися над власною історією, породили роздуми щодо національного комплексу

«малороса», що загрожував державницькому поступу українства. Митець передбачив історію України в ХХ ст., пишучи: «Хай українські большевики допоможуть збудувати большевицьку Росію, хай вони підуть на розріз із змаганнями свого власного народу, особливо широких кругів селянства, а тоді тая нова Росія покаже їм, що вона незгірша від давньої, вона скаже їм, що на Україні українським провідникам нема ніякого діла» [Лепкий 2011: 130].

Своє кредо громадянина Богдан Лепкий сформулював у статті «Жав не жав, – а сіяти треба». Початок ХХ ст. в історії українського народу автор порівняв із часами Б. Хмельницького: «Тоді, так як тепер, зірвався був увесь наш народ, щоб “добути, або дома не бути”» [Лепкий 2011: 135]. Однак повстання «під проводом батька Богдана» увінчалось успіхом – Україна скинула зі себе шляхетське ярмо, лише смерть гетьмана привела до втрати держави. Нині причиною цього стала політика С. Петлюри та В. Винниченка, котрі чекали допомоги від закордонних союзників, тоді як порятунок був у власних силах: «Правда і воля, та не для нас. Даром шукаєте її на чужому полі, на польському й московському, вона лежить у нас, в нашій, кров'ю політій землі, в наших великих неволених, покривджених та невмирущій народі» [Лепкий 2011: 136].

Б. Лепкий не визнав у Радянській Україні реалізації соборницької ідеї. Він бачив, що український народ так і не став повноправним господарем: «...нема в наших руках ані шматка землі, на якій лежала б печать української держави. Скаже хтось: а совітська Україна? Брехня, це не Україна, це большевицьке генерал-губернаторство» [Лепкий 2011: 136]. Публіцист вважав, що українська держава постане на карті світу в майбутньому за умови, коли національно свідомими стануть найширші кола громадянства. «Український народ хоче України» – це єдина підстава, на якій можна будувати власну державу. Водночас важливим було питання: «Чи хоче її український селянин?» Тобто першорядну роль у справі незалежності, на думку Лепкого, мало відіграти селянство, що виступало носієм української культури. Містичне

значення митець надав українській національній ідеї, котра несла в собі енергію багатьох поколінь. Він вірив, що ця ідея зреалізується у майбутній державі.

Упродовж 1921–1922 рр. Богдан Лепкий опублікував 47 «передовиць» на сторінках «Українського слова», в яких із притаманною йому образністю та емоційністю знайомив читачів з українською політичною думкою, що досягла в еміграції якісно нового рівня розвитку. На переконання публіциста, шлях до миру в Старому Світі – це утвердження української самостійності. Так, у статті «Большевизм – Україна – Європа» автор зазначив: «Дати поміч Україні, щоб вона стала кріпкою національною державою, це лежить в інтересі цілої Європи, коли Європа дорожить своїми культурними здобутками і не гадає виставити їх на поталу найкривавішого і найжорстокішого з дотеперішніх суспільно-політичних режимів» [Лепкий 2011: 144]. Таким ворогом європейської цивілізації, на думку Б. Лепкого, був більшовизм, наступ якого на інші народи був зупинений Україною ціною власної незалежності, тобто, підкреслив автор, українці знову врятували Європу, як і в часи монголо-татарської навали.

За Ризьким договором 1921 р. українські землі опинилися під владою Польщі, тому низку статей Б. Лепкий присвятив складним українсько-польським взаєминам того часу. Окупація Східної Галичини, зазначив діяч, не вияв «братніх почуттів», а прагнення відродити власну економіку за рахунок дешевої української сировини та людського потенціалу. Публіцист викрив дії польських шовіністів на українських землях, які забороняли українську мову, закривали «твердині національної свідомості» – школи та церкви, переслідували українську інтелігенцію – вчителів та священників, карали будь-які прояви патріотизму («Поворот», «Злочинна робота», «За Волинь»); а в українському суспільстві сіяли ворожнечу, щоб ослабити позиції українства («Divide et impera»).

Найбільшою небезпекою для поневоленого українського народу було, на думку Б. Лепкого, руйнування

української культури, тому провідною в статті «Рятуймо нашу старовину» стала теза «без культурної самостійності не може бути правдивої самостійності державної» [Лепкий 2011: 199], що було надзвичайно актуальним у час революційних подій в Україні, яка потерпала від масових грабежів та «дикого вандалізму» панських маєтків. За словами Б. Лепкого, знищення творів мистецтва «являється неабиякою втратою в нашому культурному бюджеті», «розтратою національного стану посідання». У руйнуванні архітектурних пам'яток, вивезенні колекцій рукописів, стародруків, ікон, зброї, старовинного одягу та інших культурних надбань Б. Лепкий бачив загрозу становленню української держави, громадяни якої не матимуть високого рівня національної ідентичності, що формується на основі збереженої культурної спадщини, і від якого залежатиме в майбутньому утвердження української нації у світі. Тому публіцист звернувся до тогочасної влади зі словами: «Невже ж панове комісари не бачили, що, руйнуючи гнізда буржуїв, руйнують і нівечать джерела будучої культури?». Серед опонентів Б. Лепкий мав надію побачити тих, хто «знаходить розкіш і задоволення не тільки в плачу і стонах катованих жертв, але також в розмовах на культурні теми» [Лепкий 2011: 198]. Акцентуючи на цьому увагу, Б. Лепкий пророчо передбачив майбутню бідність музейних експозицій, що стало наслідком не лише трагічної історії ХХ ст., а й антиукраїнської політики більшовиків, свідомо спрямованої на створення інтелектуальних «прогалин» в національній культурі.

Б. Лепкий аналізував причини поразки національно-визвольних змагань українців на початку ХХ ст., серед них назвав: геополітичне становище України на межі Заходу і Сходу, загарбницьку політику сусідів, внутрішні протиріччя українства. Серед останніх виділив брак державних діячів-патріотів, наголосивши, що проблема проводу була характерною для історії України від княжих часів. Із такими словами митець звернувся у 1921 р. до сучасних та майбутніх провідників української нації: «...коли ми на великій руїні не

поставимо ідеалу української державності і не підпорядкуємо цьому авторитетові своїх партійних і особистих, самолюбних інстинктів, то візьмемо на свою совість новий гріх, куди більший від того, який взяли наші предки, бо ані Хмельницький, ні Виговський, ні Дорошенко, ні Мазепа не мали за собою такої національної свідомості народу, і такого самостійницького духа мас, який єсть на Україні нині...» («Схаменіться») [Лепкий 2011: 148].

Виступаючи на захист української ідеї, Б. Лепкий закликав усі політичні партії записати першим пунктом до своїх програм тезу «Самостійна українська держава» і цим закласти фундамент під майбутню незалежність України. Та, насамперед, слова Лепкого-публіциста були звернені до широкого загалу, від глибини національного самоусвідомлення якого залежала й залежатиме історична доля українства: «Будучність наша... в нас самих, в наших душах і серцях, в мозгах і м'язах, в енергії народу, в охоті жити, розвиватися, бути вільними і достойними, бути не худобою, а людьми!» («До земляків!») [Лепкий 2011: 179].

Б. Лепкий розглядав національну ідентичність як одну з найнеобхідніших умов існування нації. За Лепким, національно свідомою людиною не приховує свою національну приналежність, любить свою вітчизну, шанує народні традиції, знає й береже історію, мову, культуру власного народу. «Що лиш така свідомість національна, – писав діяч, – дає нації туя ідеальну силу, якою вона може відбиватися від ворогів, може разом з другими народами посуватися по шляху поступу». Саме формування національної ідентичності в кожного українця є умовою визволення України зі столітньої неволі. «Відродження нації мусить початися з духа», – підкреслив Б. Лепкий, – «...поширенням правдивої свідомості національної врятуємо себе» («Національна свідомість») [Лепкий 2011: 198].

Митець співпрацював з ілюстрованим тижневиком «Літопис політики, письменства і мистецтва», що виходив друком у Берліні під редакцією відомого історика С. Томашівського. У 1924 р. Б. Лепкий написав для

«Літопису...» низку статей, у яких виступив проти оголошування окремих українських письменників і художників росіянами, тому вважав своїм завданням подати правдиві біографії представників української мистецької еліти. Йдеться про розвідки «Перший німецький голос про Гоголя», «Чи українці?» «І чужому научайтесь – свого не цурайтесь», які доводили українськість М. Гоголя, В. Короленка, І. Рєпіна, М. Ге попри усталену традицію сприйняття цих постатей. Тоді як студії «Отто Бравн», «Арне Гарборг», «Теодор Шторм», «Байрон» сприяли поширенню серед еміграції, значну частину якої становила молодь, знань про здобутки зарубіжної літератури. Сьогодні актуальними залишаються слова митця про національний характер визначних пам'яток світової культурної спадщини, а саме: «Література і мистецтво мусять мати свою традицію, своє дерево родове, мусять корінитися в своїм ріднім, національнім ґрунті» [Лепкий 2011: 311].

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

За словами сучасника, Богдан Лепкий був більше «культурником», ніж «політиком» [Верниволя 1922: IX–XII]. На нашу думку, ці поняття однаково близькі особі діяча. Майстерно володіючи словом, Богдан Лепкий своїми творами будив патріотичні почуття в українському суспільстві, тим самим відіграв роль одного з ідеологів українського національно-визвольного руху ХХ століття. Публікації Б. Лепкого на сторінках українських часописів – гідна репрезентація себе як частини українського народу. Віднайдені статті характеризують світогляд Б. Лепкого, його осмислення історичного процесу й бачення майбутнього України, що невід'ємне від прилучення української нації до здобутків європейської культури.

Література:

1. Білик 1999: Білик Н. Богдан Лепкий у духовному відродженні українського народу: монографія. – Тернопіль: Збруч, 1999. – 144 с.
2. Білик 2001: Білик Н. Богдан Лепкий. Життя і діяльність: монографія. – Тернопіль: Джура, 2001. – 172 с.

3. Білик 2013: Білик Н. Культурологічна спадщина Богдана Лепкого: монографія. – Тернопіль: Богдан, 2013. – 184 с.
4. Верниволя 1922: Верниволя В. Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці) // Лепкий Б. Писання: в 2 т. – Київ-Ляйпциг: Українська накладня, 1922. – Т. 1. – С. IX–XII.
5. Кузеля 1924: Кузеля З. Бібліографія писань Б. Лепкого // Золота Липа. Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами. Зладив Зенон Кузеля. – Берлін: Українське слово, 1924. – С. 229–253.
6. Кузеля 1933: Кузеля З. Богдан Лепкий у Німеччині // Діло. – 1933. – 7 липня. – С. 3–4.
7. Лепкий 2007: Лепкий Б. Вибрані твори: у 2 т. / упорядкув. та передм. Н. І. Білик, Н. І. Гавдиди; прим. Н. І. Білик. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. 1: Поезія, проза, спогади. – 606 с.
8. Лепкий 2011: Лепкий Б. Вибрані твори: у 2 т. / упорядкув. Н. І. Білик, Н. І. Гавдиди. – К.: Смолоскип, 2011. – Т. 2: Публіцистика, промови, наукові студії. – 616 с.
9. Лепкий 1902: Лепкий Б. [Б. Л.] Славянський клуб у Кракові // Літературно-науковий вістник. – 1902. – Т. XVII. – С. 178–180.
10. Лист Б. Лепкого 1910: Лист Б. Лепкого до О. Барвінського (від 1910 р.) // Журавлі повертаються...: 3 епістолярної спадщини Богдана Лепкого. – Л.: Фенікс, 2001. – С. 149–150.
11. Оповістка 1921: Оповістка про відкриття передплати на часопис «Українське слово» // Українське слово. – 1921. – Ч. 5. – 4 лютого. – С. 4.

УДК 947.477

Олена Даниліна

Епістолярний образ Богдана Лепкого

У статті проаналізовано опубліковані листи Богдана Лепкого. Визначено тематику, зміст, основних адресатів. Розглянуто риси характеру й особливості творчості, особисте й громадське життя письменника, відображене в листуванні.